

„HARC A KÖZÖNNYEL”

Tudor Vianu egy régebbi esszéjében a *nemzedék* pontosabb meghatározására új fogalmat javasolt, az *alkotó-nemzedéket*: „A civilizált társadalmak jellemzője, hogy különböző korú emberek társulhatnak egy közös téma érdekében, s így összetartozó alkotó-nemzedékké válnak.“ A gondolatmenet logikus befejezése, hogy a kultúra területén a nemzedék fogalmát nem elsősorban a kor s a biológiai adottságok határozzák meg, hanem inkább „a társadalmi harc és az antagonizmusok jellegzetes formái“, amelyeket meghatározott időben kialakult emberi csoportok találkozása, azonossága alkot. Az „alkotó-nemzedék“ a magatartások, kifejezési formák, általános ítéletek azonosságát vagy hasonlóságát feltételezi; ezeket vagy az utánérzés mechanizmusa határozza meg, a „közös kultúra, melyből ők (a kultúra alkotói) táplálkoznak“, vagy „azoknak a gazdasági-politikai és társadalmi körülményeknek az összessége, melyben alkotni kénytelenek“.

Tudor Vianu meghatározását véve alapul, könnyen megállapíthatjuk az 1960—1970 között jelentkező költői nemzedék közös vonásait, „a társadalmi-gazdasági és politikai körülmények összessége“ hatására kialakult hasonló eszményeket s olyan magatartásokat, melyek lírai témában és motívumokban szinte minden alkotónál jelentkeznek. Ez az a nemzedék, melynek gyermekkorá magán viseli az utolsó háború megrázkódtatásait vagy annak következményeit, de különösen azt, hogy a fiatalok a szellemiekben végbemenő strukturális változások korában forrtak ki. Az átalakulások szintje új ebben az esetben, hiszen a proletkultus dogmatizmus lényegében már lezárult akkor, amikor Nichita Stănescu, Cezar Baltag és Ilie Constantin kötetei megnyitják a *Lucafărult*, az elsőkötetes írók könyvsorozatát.

Ha észlelhető is még néhol az elavult mentalitás a fiatal írók kezdeti alkotásaiban, ez a negatívum távolról sem oly súlyosan jelentkezik, mint az azelőtti időkben. Egy tény kétségtelen: ez a nemzedék nem ismétli meg a régi tévedéseket, a legmerészebb újításokra vállalkozik, új szint körvonalazódik jelentkezésével, melyet *alkotói etikának* nevezhetnénk. A viszonylag közös témán túl rokonságot mutatnak *szellemi* magatartásukban, mely a lényegében azonos egzisztenciális tapasztalatok eredménye; ez a szellemi azonosság pedig példás és emlékeztető meghatározást nyert: „harc a közönnnyel.“ Természetes tehát, ha ennek az alkotó-nemzedéknek a jelentkezését Nicolae Labiş verseihez és létéhez kapcsoljuk, aki korai tragikus halálával az örök ifjúság szimbólumává vált.

A dolgok természetéhez tartozik, hogy minden nemzedék kialakítson magának egy *mítoszt*, melyben eszményeit körvonalazza, mely vonzóerejével, egyedülálló varázsával egy ilyen írói közösség alkotói lehetőségeit ötvözi egybe. Nicolae Labiş léte magába foglalja mindazt, amit *példás létnek* mondhatunk, vagy ahogy nevezték, „példás életrajznak“. Így érezték az őt követő költők is, akik a fiatal szellemiség megítélésében Labiş tekintették viszonyítási alapnak. Bár a *Lupta cu inertiă* (Harc a közönnnyel) szerzője mozgalmas korának nem egyedüli költőtanúja, ő az, aki túlhaladta kora lehetőségeit, kialakította a *szükséges gyermekkor mítoszt*, s megnyitotta lelkét az univerzum befogadására. Ilyenformán mítosszá ala-

kította saját ifjúságát, mely annyira egybefonódott a forradalmi megújulás folyamatával, hogy nem is lehet mentes a szimbólum jegyeitől. A *fiatal költő* együtt nőtt az új társadalommal, s különösen ilyen értelemben kap magyarázatot verseinek egyik jellemző vonása, melyre ugyanazon nemzedék kritikusa figyelt fel: „A lírai én dialógusa a világgal Labiş esetében *formatív* jellegű, fogékonysága nyilvánvaló“ (Matei Călinescu). Nem egy külső megfontolt csatlakozás jellemzi, hanem a belső és külső tényezők, az egyén szubjektivitása és tudata s az átalakulóban levő társadalmi, közösségi tudat „összhangja“ is. Mert bár valahol azt jegyzi fel magáról, hogy ő nem költő, csak „témákat dolgoz fel“ (talán a társadalmi-politikai hovatartozás nagyon makacs érzéséből adódik ez), Labiş a korának legkényesebb kérdéseit felvető s ettől *áthatott* élet példáját adja. A szó legszorosabb értelmében vett „lázado“ és forradalmár költő, de nem anarchista, hanem a példásan józan tudat előjogát keresi; kényelmetlen Orpheusz ő, aki mielőtt „megénekelné“ a világot, szigorú etikai vizsgálatnak veti alá. De hogy társai és követői a „példás életrajz“ képviselőjeként tartják számon, az *Harc a közönnyel* című művének köszönhető elsősorban, melyben a történelmet a *fiatal szellem* szemzőgéből nézi, saját életében fedezi fel az idő életét, s a történelmi fejlődési folyamatban saját gyötrelmeit. Adrian Păunescu, a Labişet követő költő joggal írja róla, hogy „a forradalmat saját alkatához alkalmazza“.

A Labiş-féle „harc a közönnyel“ nemcsak a szellemi pangás leküzdését tartalmazza, hanem felhívást intéz a művészi kényelmesség leküzdésére — melyet művében alkalmaz is —, a „főbb lírai források“ újrafelfedezését s az egyéni világlátást tükröző vers újjászületését hirdeti meg. Vitathatatlan tehát, hogy bár nem szakít véglegesen a korára jellemző verselési móddal, költészete fordulópontot jelent a hagyományok újrafelfedezésének útján.

Vajon elégséges lehet-e a „harc a közönnyel“ egy kifejezési formákban oly különböző költőnemzedék jellemzésére? Úgy véljük, igen, mivel ez az alkotói évtized egyrészt az értékek visszaállításának, másrészt egy új szellemiség kialakulásának kora. Ez a nemzedék programjával tüzi ki a mindenre fogékonyságot, s eszményéül a tisztánlátást. Ennél a nemzedéknél mindenképpen függőségről, Labiş-mítoszról beszélhetünk. A *Primele iubiri* (Első szerelmek) alkotójának „nyitott“ léte a zaklatott kezdet és ígéret jegyében fogant, mint maga a költészete is: nyitott mű — hiszen csak a kezdetek görcsös kikristályosodási fázisáig juthatott el; mindez az új nemzedékre erős, egyéni hatást gyakorolt. Minden úgy alakul, mintha Nichita Stănescu és Cezar Baltag, Ion Gheorghe és Marin Sorescu vagy Ana Blandiana, Ioan Alexandru és Adrian Păunescu nemzedéke köteletségének tartaná egy alig körvonalazódott, de példásnak vélt mű és lét kiteljesítését. Akár a vers mitikus (tradicionális) forrásaiba vetett hit, akár a jelent érzékenyen átélő s demitizáló hajlam vezeti e nemzedéket, képviselői eljutnak az alkotói szabadság teljes tudatáig, de egy felelősséggel teljes szabadságérzetig is, s előnyben részesítik a történelmi vagy az egyéni lét feletti meditációt. Nicolae Manolescu állítása, hogy „Labiş egy vers-lecke szerzője“, egy költői *légkör* teremtmője (nem az epigonizmusé!), nagyon pontosnak bizonyult. Mert ha a *Harc a közönnyel* szerzőjének közvetlen hatását észlelhetjük is bizonyos művekben és néhány fiatal költőnél, ezek hamar elszakadnak varázsától, saját utat törve maguknak. Labiş patetikus meghatározása a legkülönbözőbb és a legelőreláthatatlanabb fejlődési lehetőségeket nyitotta meg. Hozzájárult az irodalom dialektikus fejlődése szükségességének újratudatosításához, mely állandó aktív magatartást és az új utak keresését feltételezi. Eminescut, Blagát, Barbut, Bacoviát, Arghezit Labiş nyomán fedezik fel újra. Költészete tehát egy korszak lezárulását és ugyanakkor egy új

M. Makkai Piroska: Szisziüphosz

kor születését jelzi. Lezár egy korszakot, mert a modern román költészet szintézisét adja, amikor új történelmi feltételek szabta víziót próbál körvonalazni — ám a formák „klasszikus” tisztaságát és egyensúlyát tiszteletben tartva, látványos kísérletezés nélkül. Késői verseiben szűkebb területekre tevődik a hangsúly, egyre egyénibb hangra talál. A Labiș-ellenesek egyre kevésbé hallatják hangjukat a klasszicizáló formulák mögül, minthogy a modern hagyományok rehabilitálódnak. A mitizáló folyamat, mely egyetlen értékes alkotást sem kerülhet el, jellemzően a demitizálás szükségességének tudatából fog táplálkozni; a költészet az intellektuális líra szolgálatába szegődik vissza, de nem „tartalmilag”, a szó hagyományos értelmében. A tartalmi pátoz a forma pátoza is — előtérbe kerül az egyéniség-mítosz. A költészet öntudata ismét kihangsúlyozódik, felerősíti az elmélkedés folyamatát a szavak világának sajátos, belső mozgásáról. A konvenció egyre inkább önmaga ellen irányul.

A „labiși funkció” tehát termékenynek bizonyult az új nemzedék tudatának aktivizálásában, az alkotói magatartás legkülönbözőbb aspektusainak kibontakozását segítette elő. Van egy tényező, mely a mai nemzedék szellemi arculatának kialakulásában fontos szerepet játszott, s melyet az *Első szerelmek* költője önmagát elemezve fedezett fel; 1954-es naplójában olvassuk: „Lelkesedés és kétely, rendkívüli érzékenység és fájdalmas lelki merevség, biztonságérzet és nyugtalanság, életrealitás és nyomasztó melankólia, minden jelző kettőzve jelentkezik, mindegyik az ellenpólusával.” Befejezetlen művére ugyanez jellemző. A „Labiș-mítoszt” természetesen felfokozta a költő villámszerű, igazságtalan halála. „Labiș halála —

írja Ion Gheorghe — nemzedékünket idejében ébresztette fel a gyermekkor édes állapotából. Akkor fogtuk fel, hogy ilyen fiatalon is meg lehet halni... Labiş halála egyszerre kiélezte értelmünket és elmékedéseinket [...] a nagy kérdés elé állított bennünket: lenni vagy nem lenni?" Gyakorlatilag az új nemzedék minden tagja átél ehhez hasonló zaklatott lelkiállapotot.

*

Bár a labiş magatartás és a labiş témák fellelhetők az öt követő nemzedéknél, ez nem jelent epigonizmust. Elsősorban azért nem, mert a fiatal költők tudatában és írásaiban visszhangra talált verseit egy olyan szellemi állapot kifejezésének vélhetjük, melyet a *Harc a közönnyel* szerzője csak elsőként, de nem kizárólagosan fejezett ki: olyan sorozatot nyitott meg, melyet az adott történeti keretek között „előreláthatott“, sietette ennek látványos és magabiztos megjelenését, s egyéni hangot sugalmazott. Másrészt viszont, bár a labiş líra hatása alatt indul ez a nemzedék, későbbi fejlődése távol áll attól, hogy ennek alárendeltje vagy egyszerűen csak folytatója legyen. Ellenkezőleg, egyre nyilvánvalóbbá válik ezeknek a költőknek az eredetisége, egyéni hangvétele, a kísérletezésre, újjátásra való hajlandósága, ami pedig a lírai magatartást illeti, a kezdeti romantizmus mellé ironikus önellenőrzés társul, vagy az igényesebb *formák* és strukturák tudatosulása, melyet elődükénél, a még „tradicionalista“ költőnél nem észlelünk — nem is volt ideje eljutni idáig. Hogy a „klasszikus“ formák felbontása bekövetkezett volna-e Labişnál, csak feltételezés marad. Az új nemzedék csupán versének nyitott *szellemét* vehette át, mely minden fejlődési lehetőséget magában hordoz, mert azt a nélkülözhetetlen dinamikus magatartást tartalmazza, azt az alkati nonkonformizmust, mely később a legmeglepőbb alakulásokhoz vezet.

Nem elhanyagolható tényező az a gazdag irodalmi közeg sem, melyben az új nemzedék jelentkezik. A hatvanas években a nagy „visszavonultak“ természetes jogaikba lépnek, s jelenlétükkel visszaállítják a harmonikus fejlődést. 1962-ben jelenik meg Lucian Blaga posztumusz kötete, Argezi — egy „epikus“ szakasz után — visszatér a lírához, megszilárdul a bacoviai vers tekintélye, s Barbu verseinek kiadásával valóságos „barbui irányzat“ születik. Mindezek termékenyen hatnak az új évtized avantgarde nemzedékére. Az új alkotó-nemzedék tehát egyre szélesebb körű és gazdagodó kulturális-irodalmi környezetben alakul. Gyakorlatilag ebben az évtizedben minden jelentős és kevésbé jelentős költő visszakerül a természetes irodalmi vérkeringésbe (Goga, Pillat, Voiculescu, Minulescu, Adrian Maniu, Ion Vinea, a szimbolistáktól a tradicionalistákig, az avantgarde képviselőitől a második világháború idején jelentkező bohém lázadóig mindenki — C. Tonogaru, Geo Dumitrescu, Ion Caraion, Ben. Corlaci). Egy ilyen újra egységes front előtt, az értékek kikristályosodási folyamatának közepette az új nemzedékek hozzájárulása pontosabb elbírálás alá eshet.

A hetedik évtized nemzedékének alkatában a legfrappánsabb elem a *vallo-* más *pátosza*. Legyőzik a „fenntartások“ utolsó bástyáit is, a vallomás végleges győzelme nyilvánvalóvá válik, s ez lesz a líra legközvetlenebb kifejezője. A vers egy *korosztály* vallomásává válik, az ifjúságévá, amely a világot fedezi fel, s felfedező útján nagykorúsodik. A román líra történetében páratlan az, ahogyan körvonalazódik a sokrétű, erős, egységes *fiatal költői arcél*. Az a bizonyos labiş „példás életrajz“ tulajdonképpen a vers új meghatározásához is vezetett: a *világmindenség felfedezésének s tudatos uralásának naív hitéhez*. A közlésnek, az egyén valóság felé való határtalan kitérültségének a költészete ez, a történelmi dinamika hamisítatlan reflexiója a szubjektív dinamikában, az *életrajz* és a *történelem* egybeesésének tükré.

E nemzedék képviselőinek első könyvei szinte kivétel nélkül példaként szolgálnak e megállapítás alátámasztására. Az *ártatlanság* jegyében jelentkezik Nichita Stănescu is. A kifejezetten kontemplatív magatartással az „ártatlanság dinamikáját” állítja szembe. Nem a kozmosz lényegi tisztaságát magasztalja, hanem a dolgozó lényegének kristályosodási *folyamatát* mitizálja, a külsőben az érzelmek belső mozgásait *tükrözi*. Az én teljes felszabadulásának vagyunk tanúi, s ezért nevezhetőek versei az „érzelmek látomásainak”. Költészetének egyéni jegyei vitathatatlanok, sok tekintetben eltávolodik Labiştól; „elvontabb” is nála, de „szellemük” lényegében azonos, s nem túlzás azt állítanunk, hogy a *Viziunea sentimentelor* (Érzelmek látomása) nem más, mint a „harc a közönnyel” individualizáltabb fel dolgozásban.

Végső soron ugyanezen a vonalon halad Cezar Baltag, Ana Blandiana, Ilie Constantin vagy Gabriela Melinescu költészete is, különbözőségük ellenére mindegyik a naiv serdülőkör kifejezője, később meg egy olyan felnőttéválás költői lesznek, mely nemhogy nem zárja ki, de feltételezi a szellem állhatatos tisztaságát. A *Cununa de aur* (Arany koszorú), Cezar Baltag 1960-ban megjelent első kötete olyan lírai témákat dolgoz fel, melyek később a nemzedék képviselőinek szinte minden tagjánál szerepelnek, és felismerhetően a *Harc a közönnyel* szerzőjének gondolatait viszi tovább. A mozdulatok kozmikusává növelése, mely kezdetben retorikusan jelentkezik, később kifinomultabb kifejezést kap. Ana Blandiana viszont már jelentkezésekor a „végleges ártatlanságot” jelzi, mely a későbbiekben csak még jobban kihangsúlyozódik, a tisztaságkeresés valóságos rögeszméjévé, a magas etikai igények kifejezőjévé válik, s ebben nagyon közel áll a Nicolae Labiş változta etikai igényekhez. A *Călcăiul vulnerabil* (A sebezhető sarok) szerzője borzongva keresi a belső egyensúlyt, mely látszólag statikus a valóság lealacsonyító mozgásaival szemben; ez is egyfajta „harc a közönnyel”.

Ilie Constantinnál az igazi „harc a közönnyel” a kényelmességgel vívott harccá alakul át. Gabriela Melinescu költészetét, bár nem jellemző rá a közvetlen etikai elmélkedés, az „őszinteség” és „naivitás” költészetének nevezték, s ez az, amiben nemzedéke mozgalmával találkozik, akárcsak Constanța Buzea, kimondottan valomásos lírai költeményeiben.

Nicolae Labiş „vers-leckéje” nem maradt kiaknázatlan „retorikus” aspektusait tekintve sem. A *Harc a közönnyel* szerzőjének romantikus alkata, mely olykor tomboló, a közösséget mozgósítani akaró *felszólításként* jut kifejezésre, vagy azt fagatja, mi értelme van az egyén bekapcsolódásának a világ közönyével való harcba — lényegét tekintve megtalálható Adrian Păunescu lírájában is. Adrian Păunescu költészete patetikus proklamációja a kor erkölcsi eszméinek, olyan hallgatóközönséghez szól, mely azzal a céllal gyűlt össze, hogy „megítélje” a költő létének költészetben kifejeződő szimbolikumát; a költő leleplezi a pillanatnyi gyávaság tüneteit, a szellemi tunyaságot. Egészében nézve, Adrian Păunescu költészete is a *fiatal költő* szellemi portréját adja, a fiatal költőt, aki képes a legnemesebb önfeláldozásra, aki lelkes, de ugyanakkor tartózkodó is, ártatlan, de önelemző, hajthatatlan *ártatlansága* nem egyéb, mint a művész társadalmi felelősségérzete.

A labísi „etika” vállalása az olyan költőknél is jelen van, akik közvetlenebbül kapcsolódnak a szellemi hagyományokhoz, mint például Ioan Alexandru és Ion Gheorghe; költészetükben mindketten ősi érzékenységből táplálkoznak. Etikai „modelljük” a romlatlan paraszti lélek, ennek nemességét rajzolják meg, anélkül azonban, hogy idealizálnák. Az amorfi anyag (a lét „közönyének” másik arca) nyomasztó hatása alatt álló költői univerzum az övék, olyan tér, melyben sötét és tragikus szertartások zajlanak, melyben az emberek a lét tisztaságáért vívják

véget nem érő harcukat. A csirázás kozmikus méretű víziója, amelyet mint a lét dinamikájának kifejezőjét magasztalnak, ezeknél a költőknél az egyéni tudat ellen forduló, elburjánzó matéria veszélyétől való félelemként is jelentkezik, és ennek a nevében keresik egy megnyugtató egyensúly lehetőségét. A nemzedékre jellemző „szellemi állapot“ ezekben a költőkben is könnyen fellelhető.

Eltérőbb jegyeket mutat ilyen értelemben Marin Sorescu költészete. Ha viszont figyelmesebben vizsgáljuk, egyáltalán nem áll szemben az említett, viszonylag egységes értelmű alkotói „programmal“. Első kötete, az 1964-ben megjelent *Singur printre poezi* (Költők közt egyedül) teljesen egyértelmű „nemzedékével“, ami az érdektelen, ál-közéleti verselés elvetését illeti, s aztán felcseréli ezt egy mélyebb értelmű, a mai ember kérdéseivel szervesen összefüggő költészettel. Marin Sorescu „harca a közönnyel“ azonos a vers élősdi formájának közönye elleni harccal, melyet később egy valószínűtlen lét már-már groteszk látványává fejleszt: az igazságért folytatott közvetett védőbeszéddé.

Persze, sok az olyan elem, mely a hatvanas évek költői alkotó-nemzedékének szellemi közösségét igazolja. Túlmennek a nemzedéki határokon, egybeesnek az egész felszabadulás utáni irodalom törekvéseivel. Az is igaz viszont, hogy az említett lírai témák és motívumok jó része főként ezeknél a költőknél alakul ki, akiknek indulása mentes már az előző időszakra jellemző hibáktól.

A formailag mindinkább elkülönülő kísérletek idővel csökkentik a kezdeti „nemzedéki egységesség“ nyilvánvalóságát. A mind egyénibb hangot megütő művekben egyre nehezebben mutatható ki a kölcsönhatás, a hagyományos elemek továbbvitele, és az esetleges újítás csak egy teljesebb történelmi szakasz elemzésében lesz felismerhető.

Kántor Erzsébet fordítása

Kabán József:
Tutajok a Besztercén